

Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Чортківський навчально-науковий інститут підприємництва та бізнесу
Кафедра фундаментальних та спеціальних дисциплін

Мархивка Тетяна Віталіївна
ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ
НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Кваліфікаційна робота

Виконала студентка групи
ФМСзчм-21
Мархивка Т. В.

(підпис)

Науковий керівник
д.е.н., професор Дем'янишин В. Г.

(підпис)

Чортків – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ.....	6
1.1. Сутність та структура фінансової стійкості місцевих бюджетів.....	6
1.2. Фактори та методи оцінювання фінансової стійкості місцевих бюджетів.....	12
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ.....	18
2.1. Аналіз дохідного потенціалу та ресурсної забезпеченості бюджету Підволочиської ТГ.....	18
2.2. Оцінка видатків, збалансованості бюджету та фінансових ризиків Підволочиської ТГ.....	23
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ.....	29
3.1. Удосконалення механізмів формування доходів та оптимізації видатків.....	29
3.2. Інструменти забезпечення фінансової безпеки та стійкості місцевих бюджетів.....	34
ВИСНОВКИ.....	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	41

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасний етап розвитку національної економіки України супроводжується високим рівнем невизначеності та нестабільності, що зумовлено як внутрішніми, так і зовнішніми факторами. Економічні коливання, воєнні дії, інфляційні процеси, зміни податкового законодавства, трансформації у сфері міжбюджетних відносин та постійне коригування державних пріоритетів створюють складні умови для функціонування системи публічних фінансів. У цих умовах особливе значення набуває питання забезпечення фінансової стійкості місцевих бюджетів, адже саме вони є основою функціонування територіальних громад та гарантом надання якісних публічних послуг населенню.

Фінансова стійкість місцевих бюджетів відображає їх спроможність виконувати покладені на них функції, забезпечувати фінансування соціальних, економічних, інфраструктурних та адміністративних потреб території навіть за умов дії кризових чи непередбачуваних чинників. Стійкий місцевий бюджет здатний не лише покривати видатки, а й формувати фінансові резерви, оперативно реагувати на виклики та адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі. У сучасних умовах, коли територіальні громади стикаються з одночасним скороченням доходів та зростанням видатків, проблема забезпечення їх фінансової стійкості стає ключовою для місцевого розвитку.

Незважаючи на активне реформування бюджетної системи, проблема визначення та вимірювання фінансової стійкості місцевих бюджетів залишається складною та неоднозначною. У науковій літературі відсутній єдиний підхід до трактування цього поняття, а існуючі методики оцінювання часто не враховують особливостей фінансової децентралізації та специфічних умов кризового розвитку. Водночас недостатньо дослідженою є й практична складова функціонування місцевих бюджетів у період нестабільності, що потребує глибокого аналізу сучасних тенденцій, виявлення проблем та пошуку шляхів їх вирішення.

Актуальність обраної теми посилюється й тим, що стан місцевих бюджетів є важливим індикатором ефективності державної бюджетної політики загалом. Саме через місцеві бюджети реалізуються ключові соціальні та інфраструктурні програми, у тому числі надання освітніх, медичних, адміністративних та соціальних послуг. Нестійкість бюджетів на місцевому рівні здатна призвести до погіршення якості таких послуг і, відповідно, до зниження рівня життя населення. Тому питання зміцнення бюджетної стійкості має як локальне, так і загальнодержавне значення.

Метою даної кваліфікаційної роботи є комплексне дослідження фінансової стійкості місцевих бюджетів в умовах сучасної нестабільності, її чинників, стану та механізмів забезпечення, а також розроблення рекомендацій щодо підвищення стійкості на рівні територіальних громад.

Досягнення мети передбачає розв'язання таких **основних завдань**:

- аналіз теоретичних основ поняття «фінансова стійкість»;
- дослідження чинників, які впливають на функціонування місцевих бюджетів;
- оцінювання реального стану фінансової стійкості Підволочиської ТГ;
- визначення ключових ризиків та проблем;
- формування практичних пропозицій для підвищення фінансової стабільності.

Об'єктом дослідження виступають місцеві бюджети як складова бюджетної системи України.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні аспекти забезпечення їх фінансової стійкості в умовах нестабільності.

Методологічною основою дослідження стали загальнонаукові та спеціальні методи: аналіз і синтез, економіко-статистичні методи, методи порівняння, системний підхід, методи фінансового аналізу, графічне та табличне моделювання.

Інформаційну базу становлять нормативно-правові акти України, офіційні статистичні дані, звіти органів місцевого самоврядування, наукові публікації та аналітичні матеріали.

Наукова новизна роботи полягає у вдосконаленні підходів до оцінювання та управління фінансовою стійкістю місцевих бюджетів в умовах економічної та політичної нестабільності, зокрема шляхом ідентифікації дестабілізуючих факторів та пропозиції механізмів підвищення автономності і ефективності бюджетного процесу.

Практичне значення результатів полягає у можливості застосування розроблених рекомендацій органами місцевого самоврядування для зміцнення фінансової стійкості громад, оптимізації доходів і видатків, підвищення прозорості та ефективності бюджетного управління, а також забезпечення стабільного надання публічних послуг навіть за умов економічних та соціально-політичних коливань.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження опубліковані у збірнику тез XVI та XVII студентської науково-практичної конференції «Теоретичні та практичні аспекти стійкого розвитку економіки України».

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 40 сторінок, які містять 3 таблиці, 2 рисунки та список використаних джерел, який нараховує 35 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

1.1. Сутність та структура фінансової стійкості місцевих бюджетів

Фінансова стійкість місцевих бюджетів є однією з ключових характеристик ефективного функціонування системи місцевих фінансів та важливою передумовою сталого розвитку територіальних громад. У сучасних умовах децентралізації, економічної нестабільності та посилення вимог до бюджетної відповідальності органів місцевого самоврядування категорія фінансової стійкості набуває особливого значення, оскільки відображає здатність місцевої влади забезпечувати безперервність виконання своїх повноважень та підтримувати належний рівень фінансової спроможності навіть у разі дії несприятливих зовнішніх або внутрішніх факторів.

Різноманіття підходів до визначення таких понять, як «бюджетна стійкість», «стійкість бюджету», «стійкість фінансової системи», свідчить про те, що в науковій літературі досі немає єдиного, усталеного трактування цих категорій. Вони інтерпретуються залежно від теоретичних засад, методології дослідження, а також від практичних завдань, які ставлять перед собою дослідники чи управлінці. Така неоднозначність проявляється у різних поглядах на складові фінансової стійкості, фактори її формування та механізми оцінювання. Водночас потреба у виробленні чітких підходів до забезпечення стійкості місцевих бюджетів зростає, адже від цього залежить рівень фінансової автономії територіальних громад, їх здатність ефективно реагувати на зміни державної політики та зовнішні економічні виклики.

Підвищення фінансової стійкості місцевих бюджетів є одним із ключових завдань органів місцевого самоврядування, адже саме стійкий бюджет забезпечує спроможність громади реалізовувати власні повноваження, планувати розвиток і знижувати залежність від централізованих трансфертів. Це потребує створення дієвого фінансового механізму управління, який охоплює

систему стратегічного планування, інструменти мобілізації доходів, контроль ефективності видатків, збалансовану боргову політику та механізми реагування на кризові ситуації. Також важливо забезпечити належну нормативно-правову базу та інформаційно-аналітичне забезпечення, що дозволить об'єктивно оцінювати поточний стан бюджету, виявляти чинники його стійкості та формувати напрями підвищення ефективності фінансового управління.

Поняття стійкості в широкому значенні пов'язане зі здатністю системи протистояти впливам, які порушують її рівновагу. Науковці підкреслюють, що стійкість — це не лише збереження системою свого поточного стану, а й підтримання здатності функціонувати за різних зовнішніх умов. Л. Г. Мельник визначає стійкість як характеристику системи, що відображає можливість зберігати її структуру та функціональні властивості при зміні середовища [13, с. 122]. У системному аналізі стійкість співвідносять із пружністю, тобто здатністю згладжувати вплив зовнішніх факторів і повертатися до вихідного стану. Сучасні концепції економічної стійкості, зокрема підходи М. Райха, доповнюють ці уявлення, підкреслюючи важливість не лише відновлення після криз, але й попередження можливих ризиків, тобто створення умов, за яких негативний вплив мінімізується або взагалі не виникає [31, с. 8].

У межах економічної теорії стійкість системи означає її здатність зберігати ключові властивості під дією різного роду змін — як випадкових, так і закономірних. Втрата стійкості свідчить про порушення системних зв'язків та дисфункцію елементів, що виникає внаслідок істотних змін внутрішніх параметрів або зовнішніх умов. У фінансовій сфері терміни «стійкість», «стабільність», «рівновага», «збалансованість» часто використовують як близькі за змістом, однак між ними є суттєві відмінності, які важливо враховувати при оцінюванні фінансових процесів на рівні територій.

У науковій літературі існує широкий спектр підходів до трактування фінансової стійкості місцевого бюджету. Частина авторів, зокрема Е. Юрій, Н. Манюк, наголошує на здатності бюджету забезпечувати фінансування видатків та соціально-економічний розвиток за рахунок стабільних доходів [27, с. 103].

Ю. Воробйов визначає фінансову стійкість як стан грошових фондів, що гарантує не лише поточну стабільність, а й довгострокову фінансову безпеку території [6, с. 120]. І. Боярко, О. Люта, О. Пігуль акцентують увагу на спроможності органів місцевого самоврядування своєчасно виконувати всі свої повноваження та фінансові зобов'язання [3, с. 100].

Деякі підходи трактують бюджетну стійкість як баланс між потребами регіону та можливостями їх фінансування, інші — як здатність бюджету гнучко реагувати на вплив екзогенних та ендогенних факторів і відновлювати рівновагу після потрясінь. Таким чином, у різних підходах акцентуються різні аспекти — від ресурсної та функціональної достатності до інституційного забезпечення й довгострокової здатності бюджету до розвитку.

Загалом узагальнення наукових підходів свідчить, що фінансова стійкість місцевого бюджету є комплексною характеристикою, яка включає в себе збалансованість доходів і видатків, наявність стабільних джерел доходів, раціональну структуру видатків, ефективне управління ресурсами, стійкість до зовнішніх впливів і здатність забезпечувати розвиток території. За результатами аналізу можна стверджувати, що приблизно 35 % науковців пов'язують фінансову стійкість насамперед із балансом доходів і витрат, однак такий підхід є звуженим. Реальна стійкість передбачає також стабільність доходної бази, ефективне фінансове управління, відповідальну боргову політику, високий рівень платоспроможності та результативність інвестиційної діяльності.

Отже, фінансова стійкість місцевих бюджетів — це багатовимірна категорія, що відображає не лише здатність забезпечувати бездефіцитність бюджету, а й уміння підтримувати розвиток території, адаптуватися до змін і гарантувати надалі стабільне функціонування фінансової системи громади.

Структура фінансової стійкості місцевих бюджетів є комплексною та включає низку складових, які взаємодіють між собою. У науковому середовищі виділяють кілька ключових структурних елементів фінансової стійкості, кожен з них має важливе значення для забезпечення стійкого функціонування місцевих бюджетів.

Рис. 1.1. Компоненти фінансової стійкості місцевого бюджету

Джерело: складено автором

Ресурсний компонент фінансової стійкості відображає забезпеченість бюджету відповідними фінансовими ресурсами. Це насамперед обсяг і структура доходів, їхня прогнозованість, стабільність та здатність покривати поточні й капітальні видатки. Ресурсний компонент також включає можливість залучення додаткових коштів через гранти, міжнародну технічну допомогу, інвестиційні проекти, а також використання муніципальних запозичень. Проте ефективність запозичень залежить від здатності бюджету обслуговувати борг без шкоди для виконання соціальних і економічних функцій.

Функціональний компонент пов'язаний зі структурою видатків та їх відповідністю потребам громади та її стратегічним пріоритетам. Він відображає збалансованість між споживчими та інвестиційними видатками, раціональність використання бюджетних коштів, ефективність реалізації бюджетних програм. Стійкі бюджети характеризуються оптимальною структурою видатків, у якій забезпечено належне фінансування базових потреб, але водночас сформовано достатній ресурс для розвитку.

Інституційний компонент стосується якості бюджетного процесу, професійного рівня фінансових служб, прозорості та підзвітності влади, ефективності внутрішнього фінансового контролю та аудиту. В умовах децентралізації роль інституційних механізмів значно зростає, оскільки навіть за наявності достатньої дохідної бази низька якість управління може звести нанівець потенціал громади до розвитку.

Динамічний компонент фінансової стійкості характеризує здатність місцевих бюджетів адаптуватися до змін зовнішнього середовища, реагувати на кризи, коригувати фінансові плани, впроваджувати антикризові заходи та забезпечувати гнучкість бюджетної політики. У довгостроковій перспективі динамічна стійкість означає не лише здатність відновити рівновагу після кризи, а й забезпечити тенденцію до зростання власних доходів та розширення фінансових можливостей.

Результативний компонент оцінює реальні ефекти функціонування місцевого бюджету: якість надання публічних послуг, реалізацію інвестиційних програм, підвищення рівня життя населення, розвиток інфраструктури. Фінансова стійкість вважається такою, що має реальний характер, лише тоді, коли бюджет не просто збалансований формально, а забезпечує досягнення стратегічних і соціально значущих результатів.

Взаємозв'язок цих компонентів дозволяє розглядати фінансову стійкість як інтегровану характеристику, яка визначається не лише числовими показниками, а й якісними факторами. Зокрема, громада з високими доходами може мати низьку фінансову стійкість у разі неефективного управління або надмірної боргової залежності. Водночас громада з обмеженими ресурсами може забезпечувати стабільність завдяки ефективному фінансовому менеджменту, оптимізації видатків і раціональному використанню активів.

Структура фінансової стійкості також включає рівні її прояву. Виділяють короткострокову, середньострокову та довгострокову стійкість. Короткострокова стійкість характеризує здатність бюджету виконувати поточні зобов'язання, забезпечувати ліквідність та уникати касових розривів.

Середньострокова стійкість пов'язана з дотриманням бюджетної дисципліни, збалансованістю доходів і видатків у межах бюджетного циклу, раціональним плануванням видатків та формуванням резервів. Довгострокова стійкість відображає здатність бюджету розвиватися, забезпечувати інвестиції, не накопичувати критичних боргових навантажень і створювати умови для сталого розвитку громади.

Говорячи про структуру фінансової стійкості, не можна оминати увагою взаємозалежність між складовими доходної бази. Власні доходи місцевих бюджетів, зокрема податок на доходи фізичних осіб, є основою бюджетної автономії територіальних громад. Проте їх стійкість залежить від економічної активності на території, рівня зайнятості населення, кількості підприємств і загальної структури економіки. Трансферти з державного бюджету відіграють важливу роль у формуванні стійкості, але можуть бути нестійкими внаслідок змін державної політики, економічних криз або перерозподілу ресурсів. Таким чином, структуру доходів можна вважати одним із головних факторів, що визначають фінансову стійкість місцевих бюджетів.

Не менш важливим елементом є управління видатками. Структура видатків повинна бути спрямована на ефективне забезпечення публічних послуг та розвиток території. Якщо частка захищених статей видатків є надмірно високою, бюджет втрачає гнучкість, що негативно впливає на його стійкість у разі виникнення кризових ситуацій. Водночас наявність інвестиційних видатків, спрямованих на розвиток інфраструктури та економічної бази громади, підвищує її перспективну стійкість, оскільки сприяє збільшенню доходів у майбутньому.

У контексті структури фінансової стійкості варто виділити також роль фінансових резервів і стабілізаційних фондів. Їх наявність дозволяє громадам компенсувати тимчасові розриви, фінансувати невідкладні потреби та реагувати на непередбачені обставини без порушення збалансованості бюджету. Таким чином, резерви виступають важливим інструментом зміцнення стійкості.

Ще одним ключовим елементом структури фінансової стійкості є система управління активами громади, включаючи земельні ресурси, комунальну

власність, інфраструктурні об'єкти. Ефективне використання цих активів може забезпечити додаткові доходи, створити умови для інвестицій, сприяти соціально-економічному розвитку та зміцненню фінансової бази бюджету.

Узагальнюючи наведене, можна стверджувати, що фінансова стійкість місцевих бюджетів є результатом комплексної взаємодії економічних ресурсів, організаційно-управлінських практик, інституційних механізмів та соціально-економічних умов розвитку території. Її сутність полягає у здатності бюджету забезпечувати виконання функцій місцевого самоврядування, підтримувати рівновагу фінансових потоків та створювати умови для сталого довгострокового розвитку. Структура фінансової стійкості є багаторівневою і охоплює ресурсний, функціональний, інституційний, динамічний та результативний компоненти, які в сукупності визначають рівень стійкості місцевих бюджетів.

1.2. Фактори та методи оцінювання фінансової стійкості місцевих бюджетів

Фінансова стійкість місцевих бюджетів є результатом взаємодії багатьох об'єктивних і суб'єктивних чинників, які формують інституційне, економічне та соціальне середовище функціонування територіальних громад. У дослідженні цієї категорії важливо не лише встановити окремі фактори впливу, але й визначити характер їх взаємозв'язку, інтенсивність та сталість дії, а також здатність органів місцевого самоврядування реагувати на їх зміни. Фінансова стійкість ніколи не є сталою величиною; вона постійно трансформується під впливом внутрішніх рішень громади й зовнішніх обставин, які виходять за межі контролю місцевої влади. Саме тому аналіз факторів та методів оцінювання стійкості має комплексний і міждисциплінарний характер.

Для комплексного аналізу фінансової стійкості місцевих бюджетів доцільно систематизувати основні чинники, що впливають на стабільність бюджетної системи. Така систематизація дозволяє не лише виділити окремі економічні, соціальні, інституційні та зовнішні фактори, але й оцінити їхній

взаємозв'язок, ступінь впливу та можливість контролю з боку органів місцевого самоврядування.

Рис. 1.2. Основні фактори впливу на фінансову стійкість місцевого бюджету

Джерело: складено автором

Економічні умови розвитку громади становлять базис формування фінансових можливостей бюджету. Вони визначають рівень зайнятості населення, обсяг господарської діяльності, структуру бізнесу, інвестиційну привабливість і загальний фінансовий потенціал території. На територіях, де спостерігається активне зростання виробництва, висока концентрація підприємницьких ініціатив, стабільні ринки праці та позитивна динаміка інвестицій, бюджет отримує значно надійнішу ресурсну базу. Водночас у депресивних регіонах, де підприємства не розвиваються або працюють нестабільно, а рівень безробіття залишається високим, бюджет відчуває дефіцит власних доходів, що знижує його стійкість і посилює залежність від трансфертів. Важливим аспектом є також структура економіки: громади, економіка яких

диверсифікована і складається з різних секторів, здатні легше протистояти економічним коливанням, тоді як моноспеціалізовані території залишаються надзвичайно вразливими до діяльності одного або кількох великих підприємств.

На фінансову стійкість накладає значний відбиток демографічна ситуація. Території зі зменшенням кількості працездатного населення відчують, з одного боку, скорочення податкової бази, а з іншого — зростання соціального навантаження. Міграційні процеси, характерні як для мирного часу, так і для кризових періодів, суттєво змінюють кількість населення, що веде до коливань доходів і видатків. У випадку масового відтоку населення громада втрачає частину фінансового потенціалу, тоді як у випадку переселення значної кількості осіб навантаження на інфраструктуру й соціальні послуги зростає швидше, ніж доходи. Соціальний профіль населення, рівень його добробуту та структура споживання також впливають на стабільність надходжень до бюджету та потребу у видатках.

Інституційні умови функціонування місцевих бюджетів відіграють не менш важливу роль, ніж економічні. Якість фінансового управління, професійність фахівців органів місцевого самоврядування, рівень застосування сучасних інструментів бюджетного планування визначають ефективність використання ресурсів і здатність громади протистояти зовнішнім загрозам. Чіткість і передбачуваність нормативно-правової бази, що регламентує бюджетний процес, створює умови для стабільності та зменшує ризики викривлень у ході реалізації бюджетної політики. Натомість постійні зміни у законодавстві призводять до невизначеності, ускладнюють планування та збільшують ризики неефективного фінансування [6, с. 120].

Окреме місце серед чинників займає політична стабільність на рівні громади та держави. Узгоджені дії місцевої влади, відсутність внутрішніх конфліктів між представницькими й виконавчими органами сприяють послідовності бюджетної політики. Натомість політична нестабільність, непогодженість рішень або їх часта зміна здатні спричинити суттєві фінансові втрати. До зовнішніх чинників, які перебувають поза контролем органів

місцевого самоврядування, належать воєнні дії, природні катастрофи, загальнодержавні економічні кризи, інфляційні хвилі та інші події, що здатні докорінно трансформувати фінансові потоки та можливості громади. Подібні явища є найбільш загрозливими для бюджетної стійкості, оскільки вимагають одномоментної мобілізації фінансових резервів, структурних змін та перегляду пріоритетів розвитку.

Розуміння впливу цих чинників є основою для переходу до оцінювання фінансової стійкості. У процесі оцінювання використовуються різноманітні методи, які дозволяють сформувати комплексне уявлення про стан бюджету та передбачити його подальшу динаміку. Найбільш поширеним підходом є аналіз фактичних даних, що включає вивчення структури доходів і видатків, їх динаміки, виконання планових показників та відповідності потребам громади. Такий аналіз дозволяє встановити реальні можливості бюджету, його залежність від певних джерел фінансування та очікувані відхилення у майбутніх періодах.

Поряд із традиційним аналізом широко застосовується оцінювання за допомогою системи коефіцієнтів. У цьому випадку дослідники розглядають бюджет як сукупність пропорцій, співвідношень і часток, що відображають ключові характеристики його функціонування. Наприклад, оцінюється співвідношення власних доходів і трансфертів, рівень стабільності доходної частини, можливість покриття поточних видатків за рахунок стабільних надходжень, співвідношення боргових зобов'язань і доходів, рівень диверсифікованості доходної частини. Аналіз таких співвідношень дозволяє оцінити внутрішню структуру бюджету та виявити диспропорції, що можуть стати джерелом ризиків.

Суттєве значення має також порівняльний аналіз, який дозволяє не лише співставити фінансові показники конкретної громади з результатами аналогічних територій або середніми показниками на регіональному та національному рівнях, а й виявити структурні відмінності, тенденції розвитку та рівень ефективності бюджетного управління. Такий підхід дає змогу визначити типологічні особливості територій, виявити слабкі місця у системі управління

фінансами, оцінити ступінь фінансової автономії та конкурентоспроможності громади, а також розробити цілеспрямовані заходи для підвищення ефективності бюджетної політики. Порівняльний аналіз особливо корисний у ситуаціях, коли громада планує запровадити нові фінансові або економічні ініціативи, які вже довели свою результативність в інших громадах або регіонах; це дозволяє мінімізувати ризики та адаптувати кращі практики до локальних умов [12, с. 47].

Методи прогнозування відіграють ключову роль у оцінюванні фінансової стійкості, оскільки вони дозволяють не лише оцінити поточний стан бюджету, а й передбачити його розвиток у середньостроковій та довгостроковій перспективі. Прогнозування може базуватися на екстраполяції попередніх тенденцій або включати комплексний аналіз можливих сценаріїв змін економічних, соціальних та політичних умов. У періоди нестабільності, коли ризики непередбачуваних змін високі, особливого значення набуває сценарне прогнозування, яке дозволяє сформулювати кілька варіантів розвитку бюджету залежно від можливого розвитку подій. Це сприяє підготовці альтернативних планів дій, оперативному реагуванню на надзвичайні ситуації та зменшенню ризику фінансової дестабілізації.

Сучасні підходи до оцінювання стійкості бюджету передбачають застосування інтегральних методик, які об'єднують різні показники та аспекти бюджетного процесу в єдиний комплексний індикатор. Такі методи дозволяють враховувати економічні, соціальні та інституційні фактори, а також співвідношення доходів і видатків, рівень фінансової автономії, боргове навантаження та ефективність використання ресурсів. Кожен показник отримує певну вагу, що відображає його значимість для фінансової стійкості. Результатом стає комплексний індекс, який дає змогу швидко оцінити загальний стан бюджету, порівняти громади між собою та сформулювати стратегічні орієнтири для бюджетної політики. Водночас ефективне використання інтегральних методик вимагає високої якості даних, методологічної підготовки та доступності інформаційних ресурсів, а також професійної компетентності фінансових аналітиків.

Оцінювання фінансової стійкості не обмежується лише фіксацією поточних показників. Воно має виконувати кілька взаємопов'язаних функцій: діагностичну, попереджувальну, регулятивну та стратегічну. Діагностична функція полягає у виявленні основних проблем та дисбалансів у структурі доходів і видатків бюджету. Попереджувальна функція дозволяє виявити потенційні ризики до того, як вони стануть критичними, що особливо важливо в умовах економічної та політичної нестабільності. Регулятивна функція забезпечує здатність місцевої влади коригувати бюджетну політику на основі отриманих результатів оцінювання, реагувати на зміни у фінансовому середовищі та оптимізувати використання ресурсів. Стратегічна функція передбачає формування довгострокового бачення розвитку громади, визначення пріоритетів та планування стабільного зростання фінансового потенціалу.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що поєднання порівняльного аналізу, методів прогнозування та інтегральних підходів до оцінювання дозволяє створити комплексну систему моніторингу та управління фінансовою стійкістю місцевих бюджетів. Це не лише забезпечує оперативну діагностику та попередження ризиків, а й сприяє формуванню адаптивної та ефективної політики бюджетного управління, здатної підтримувати фінансову стабільність громади навіть у складних і нестабільних умовах.

Отже, фінансова стійкість є результатом складної системної взаємодії чинників, які охоплюють економічні, соціальні, інституційні, політичні та зовнішні аспекти. Методи оцінювання стійкості мають забезпечувати всебічний аналіз бюджету та його потенціалу, враховувати як поточний стан, так і можливі майбутні зміни. Лише комплексний підхід до аналізу чинників і використання різноманітних методів оцінювання здатні забезпечити формування ефективної, адаптивної та стійкої фінансової політики місцевої громади в умовах нестабільності.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

2.1. Аналіз дохідного потенціалу та ресурсної забезпеченості бюджету Підволочиської ТГ

Фінансова стійкість місцевих бюджетів значною мірою визначається рівнем їх дохідного потенціалу та ефективністю ресурсного забезпечення, що є ключовими чинниками реалізації соціально-економічних функцій територіальної громади. Відповідно до Бюджетного кодексу України (Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI з наступними змінами та доповненнями) формування доходів місцевих бюджетів здійснюється за рахунок власних джерел фінансування та міжбюджетних трансфертів, при цьому особлива увага приділяється ефективності адміністрування податків і зборів [4].

Нормативно-правова основа діяльності територіальних громад у частині управління фінансовими ресурсами визначається також Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 № 280/97-ВР, який регламентує повноваження органів місцевого самоврядування щодо планування бюджету, визначення пріоритетів розвитку та контролю за використанням фінансових ресурсів [22]. Крім того, розвиток міжмуніципальної співпраці та ефективне використання ресурсів регламентується Законом України «Про співробітництво територіальних громад» від 17.06.2014 № 1508-VII, що відкриває можливості для залучення додаткових фінансових і матеріальних ресурсів через партнерські проєкти та консолідацію потенціалу сусідніх громад [23].

Актуальність аналізу дохідного потенціалу Підволочиської територіальної громади зумовлена необхідністю визначення реальних можливостей наповнення бюджету власними ресурсами, оцінки ефективності використання наявних фінансових інструментів і підвищення фінансової автономності громади. Для цього використовуються офіційні бюджетні дані Міністерства фінансів України

[15], що дозволяє здійснити комплексну оцінку структури доходів, динаміки надходжень та ресурсного забезпечення виконання бюджетних програм.

Таким чином, аналіз дохідного потенціалу та ресурсної забезпеченості бюджету Підволочиської ТГ є важливим етапом у процесі підвищення фінансової стійкості громади, оптимізації бюджетних видатків і забезпечення сталого соціально-економічного розвитку території [18].

Підволочиська селищна територіальна громада розташована в Тернопільській області та утворена в рамках адміністративно-територіальної реформи з метою об'єднання населених пунктів у спроможну територіальну громаду. До складу громади входять місто Підволочиськ та прилеглі села, що створює потенціал для інтегрованого розвитку інфраструктури, соціальної сфери та економіки. Громада має власний бюджет, який формується за рахунок податкових та неподаткових доходів, а також трансфертів з державного та обласного бюджетів.

Основними джерелами доходів є податки на доходи фізичних осіб, податки на майно, адміністративні збори, оренда комунального майна, доходи комунальних підприємств та офіційні трансферти. Бюджет Підволочиської ТГ спрямований на забезпечення фінансування соціально-економічних програм, розвитку інфраструктури, освіти, медицини, культури та благоустрою території. Стратегічним завданням громади є підвищення власного дохідного потенціалу, ефективне використання фінансових ресурсів та забезпечення сталого розвитку території за рахунок залучення інвестицій, розвитку місцевого бізнесу та оптимізації бюджетних видатків.

Фінансова стійкість місцевих бюджетів визначається здатністю громади забезпечувати виконання власних повноважень та фінансових зобов'язань навіть у періоди економічних та соціальних коливань. Для Підволочиської ТГ стабільний потік податкових доходів створює фінансову незалежність і дозволяє виконувати основні функції громади. Разом з тим значна частка бюджету формується за рахунок трансфертів з державного та обласного бюджетів, що підвищує залежність громади від державних рішень та макроекономічних

коливань. Економічна нестабільність, зміни у податковому законодавстві та скорочення офіційних трансфертів можуть негативно впливати на фінансову спроможність громади. Наявність резервних фондів та цільових коштів дозволяє частково компенсувати непередбачувані фінансові коливання, проте у Підволочиській ТГ ці фонди поки незначні, що обмежує можливості швидкого реагування на кризові ситуації. Стратегічне бюджетне планування та раціональний розподіл ресурсів сприяють підвищенню стійкості бюджету. Загалом бюджет Підволочиської ТГ можна охарактеризувати як помірно фінансово стійкий: стабільні податкові надходження та трансферти дозволяють виконувати основні функції громади, проте залежність від зовнішніх джерел фінансування та обмежені резерви роблять його вразливим до економічних коливань. Для підвищення стійкості бюджету громади доцільно активізувати формування власних доходів, створювати резервні фонди та оптимізувати витрати.

Бюджет Підволочиської територіальної громади є основним інструментом фінансового забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування та реалізації соціально-економічних програм громади. Він формується з різних джерел доходів, серед яких ключове місце займають податкові надходження, що забезпечують фінансову самостійність громади та стабільне функціонування її органів влади [18].

Крім податкових доходів, бюджет громади включає неподаткові надходження, що формуються за рахунок господарської діяльності комунальних підприємств, доходів від використання майна, адміністративних зборів та інших джерел. Доходи від операцій з капіталом забезпечують надходження від реалізації майна або участі громади в капітальних проектах. Важливу роль відіграють офіційні трансферти з державного та обласного бюджетів, які значною мірою визначають фінансову спроможність місцевого бюджету, особливо у періоди економічних коливань. Невеликі обсяги цільових фондів відображають спеціальні програми та проекти, що фінансуються на умовах цільового використання коштів.

Наведена нижче таблиця 1.1. структуровано відображає доходи бюджету Підволочиської ТГ за 2021–2025 роки (по вересень 2025 року) та дозволяє простежити динаміку формування фінансових ресурсів, визначити основні джерела надходжень та їх зміну у часі. Такий підхід дає змогу комплексно оцінити ресурсну базу громади, виявити тенденції збільшення або зменшення доходів за категоріями та зробити висновки щодо фінансової стабільності й потенціалу для розвитку територіальної громади.

Таблиця 2.1.

Динаміка доходів бюджету Підволочиської ТГ за 2021–2025 роки, млн грн

Доходи/ рік	2021	2022	2023	2024	2025 (вересень)
Разом	169,2	157,6	182,1	202,7	170,4
Податкові надходження	87,3	94,4	104,8	1238	107,5
Неподаткові надходження	8,8	9,5	8,2	19,4	10,3
Доходи від операцій з капіталом	3,2	0,0	2,2	0,0	0,7
Офіційні трансферти	69,8	53,5	65,7	59,3	51,7
Цільові фонди	0,04	0,04	1,0	0,05	0,03

Джерело: складено на основі [8; 15; 17]

Динаміка доходів Підволочиської територіальної громади за період 2021–2025 років (станом на вересень 2025 року) дозволяє простежити процес формування фінансових ресурсів громади та оцінити структуру джерел доходів. Загальні доходи громади демонструють певні коливання протягом аналізованого періоду, що відображає вплив економічних факторів та зміни у трансфертах і власних доходах. У 2021 році загальні доходи становили 169,2 млн грн, що можна розглядати як базовий рівень. У 2022 році спостерігається незначне зниження до 157,6 млн грн, що зумовлено, зокрема, скороченням обсягів

офіційних трансфертів. У 2023 році доходи зросли до 182,1 млн грн, а у 2024 році досягли максимуму — 202,7 млн грн, демонструючи позитивну тенденцію збільшення фінансових ресурсів громади. Станом на вересень 2025 року загальні доходи становили 170,4 млн грн, що показує певне зниження порівняно з попереднім роком, проте враховуючи, що це дані за 9 місяців, це не обов'язково свідчить про зменшення річного обсягу доходів.

Основним джерелом доходів громади залишаються податкові надходження, що забезпечують фінансову стабільність та частково незалежність бюджету. Вони демонструють стабільну позитивну динаміку: у 2021 році вони становили 87,3 млн грн, у 2022 році зросли до 94,4 млн грн, у 2023 році — 104,8 млн грн, а у 2024 році досягли 123,8 млн грн. У 2025 році за 9 місяців податкові надходження склали 107,5 млн грн, що свідчить про збереження основного джерела доходів громади на стабільному рівні. Зростання податкових надходжень відображає як збільшення економічної активності на території громади, так і ефективну роботу органів місцевого самоврядування у напрямку оптимізації збору місцевих податків.

Неподаткові надходження, які включають доходи від господарської діяльності комунальних підприємств, оренди майна, адміністративних зборів та інших джерел, залишаються порівняно невеликими, але стабільними. Вони коливалися від 8,2 млн грн у 2023 році до 19,4 млн грн у 2024 році, що свідчить про активізацію власної фінансової діяльності громади, особливо щодо використання майна та комунальної власності.

Доходи від операцій з капіталом протягом періоду залишалися незначними. У 2021 році вони становили 3,2 млн грн, у 2023 році — 2,2 млн грн, а у 2025 році — 0,7 млн грн. У 2022 та 2024 роках таких надходжень не було. Це свідчить про обмежене використання громади доходів від реалізації майна або участі в капітальних проектах.

Офіційні трансферти з державного та обласного бюджетів відіграють важливу роль у забезпеченні фінансових потреб громади. Найбільший обсяг трансфертів зафіксовано у 2021 році — 69,8 млн грн, що надає додаткову

підтримку бюджету. У наступні роки їх обсяг коливався: у 2022 році — 53,5 млн грн, у 2023 році — 65,7 млн грн, у 2024 році — 59,3 млн грн, а у 2025 році за вересень — 51,7 млн грн. Коливання трансфертів відображають зміну фінансової підтримки з боку держави та області і частково впливають на загальний обсяг доходів громади.

Цільові фонди використовуються дуже обмежено. Протягом періоду надходження цільових коштів були практично відсутні, за винятком 2023 року, коли вони становили 1,0 млн грн. Це свідчить про обмежений обсяг спеціальних програм або проєктів, що фінансуються на умовах цільового використання коштів [8; 15; 17].

Загалом, аналіз даних свідчить, що бюджет Підволочиської ТГ формується переважно за рахунок податкових надходжень та офіційних трансфертів, що забезпечує фінансову стабільність громади. Неподаткові доходи та доходи від операцій з капіталом відіграють допоміжну роль і можуть бути потенційним джерелом для збільшення фінансової самостійності. Коливання доходів у різні роки відображають вплив економічних умов, змін у державному фінансуванні та активності місцевої економіки. Для підвищення стійкості бюджету та зміцнення фінансової незалежності громади важливим є активне використання власних джерел доходів, оптимізація витрат та стратегічне планування фінансових ресурсів.

2.2. Оцінка видатків, збалансованості бюджету та фінансових ризиків Підволочиської ТГ

Бюджет Підволочиської територіальної громади є основним інструментом фінансового забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування та реалізації соціально-економічних програм громади. Важливою складовою аналізу бюджету є структура видатків, яка відображає пріоритети фінансування окремих сфер діяльності, таких як освіта, соціальний захист, охорона здоров'я, житлово-комунальне господарство, економічна діяльність та загальнодержавні функції.

Протягом 2021–2025 років загальні видатки громади коливалися, що відображає зміни в доходній частині бюджету, обсягах трансфертів та потребах у фінансуванні пріоритетних напрямів. Найбільшу частку видатків традиційно займає освіта, що свідчить про пріоритетність інвестицій у розвиток людського капіталу. Значні ресурси спрямовуються також на соціальний захист та соціальне забезпечення, що забезпечує підтримку найбільш вразливих категорій населення. Загальнодержавні функції та охорона здоров'я займають меншу, але стабільну частку, відображаючи обов'язкові функції органів місцевого самоврядування. Інші напрямки видатків, такі як житлово-комунальне господарство, економічна діяльність, духовний та фізичний розвиток, а також охорона навколишнього середовища, отримують менші обсяги фінансування, що відповідає їхній менш критичній ролі у повсякденному функціонуванні громади.

Збалансованість бюджету визначається співвідношенням доходів і видатків. Аналіз динаміки видатків показує, що громада здебільшого фінансує свої пріоритетні напрями за рахунок власних доходів та офіційних трансфертів. Проте залежність від трансфертів з державного та обласного бюджетів створює потенційні ризики для фінансової стабільності, особливо у випадках скорочення або затримки надходжень.

Фінансові ризики для бюджету Підволочиської ТГ включають коливання податкових надходжень, невиконання плану доходів від господарської діяльності, необхідність додаткового фінансування соціальних і інфраструктурних програм, а також обмеженість резервних фондів. Для зниження цих ризиків необхідне ефективне планування видатків, пріоритизація соціально значущих напрямів і поступове нарощування власної доходної бази громади.

Наведена нижче таблиця 2.2. відображає структуру видатків бюджету Підволочиської ТГ за 2021–2025 роки, дозволяючи наочно оцінити динаміку фінансування окремих сфер діяльності, виявити тенденції зміни пріоритетів та зробити висновки щодо фінансової збалансованості та потенційних ризиків бюджету громади.

Таблиця 2.2

Структура видатків бюджету Підволочиської ТГ за 2021–2025 роки, млн грн

Категорія видатків	2021	2022	2023	2024	2025 (вересень)
Разом	164,4	158,6	171,6	203,6	158,4
Загальнодержавні функції	25,5	24,9	26,5	40,0	36,6
Економічна діяльність	7,3	4,7	5,3	3,2	1,4
Охорона навколишнього природного середовища	0,1	0,0	0,1	0,1	0,1
Житлово-комунальне господарство	6,4	6,0	8,0	7,7	6,8
Охорона здоров'я	4,7	6,1	8,0	6,6	6,2
Духовний та фізичний розвиток	10,7	11,4	12,4	12,1	9,5
Освіта	98,0	91,9	96,7	114,0	83,1
Соціальний захист та соціальне забезпечення	11,4	13,2	14,3	19,5	14,4

Джерело: складено на основі [8; 15; 17]

Таблиця 2.2. демонструє структуру видатків бюджету Підволочиської територіальної громади за 2021–2025 роки, зокрема за напрямками соціальної, економічної та інфраструктурної діяльності. Загальні видатки громади протягом періоду коливалися від 158,6 млн грн у 2022 році до максимального рівня 203,6 млн грн у 2024 році, що відображає як зміни в доходній частині бюджету, так і потреби у фінансуванні пріоритетних сфер.

Найбільша частка видатків традиційно спрямовується на освіту, яка є стратегічним пріоритетом громади. У 2021 році вона становила 98,0 млн грн, у 2024 році зросла до 114,0 млн грн, а за вересень 2025 року — 83,1 млн грн. Значні ресурси спрямовуються також на соціальний захист та соціальне забезпечення, обсяги яких зростали з 11,4 млн грн у 2021 році до 19,5 млн грн у 2024 році, а у 2025 році становили 14,4 млн грн.

Видатки на загальнодержавні функції зберігають відносно стабільний рівень, проте у 2024 році спостерігається різке зростання до 40,0 млн грн, що пов'язано з додатковим фінансуванням обов'язкових державних завдань громади. Охорона здоров'я показує тенденцію до поступового збільшення

видатків з 4,7 млн грн у 2021 році до 8,0 млн грн у 2023 році, що свідчить про посилення уваги до медичної сфери.

Видатки на житлово-комунальне господарство та економічну діяльність залишаються відносно невеликими, коливаючись у межах 1,4–8,0 млн грн, що відображає обмежені можливості громади у фінансуванні капітальних та інфраструктурних проектів. Духовний та фізичний розвиток фінансується стабільно, протягом періоду від 9,5 до 12,4 млн грн. Охорона навколишнього природного середовища отримує мінімальні видатки, що свідчить про низький рівень пріоритетності цієї сфери у бюджеті громади [8; 15; 17].

Загалом, аналіз показує, що видатки Підволочиської ТГ формуються з акцентом на освіту та соціальний захист, а також на виконання загальнодержавних функцій. Коливання видатків за іншими напрямками відображають обмеженість ресурсів та необхідність пріоритетного розподілу коштів для забезпечення основних потреб громади. Така структура видатків дозволяє оцінити збалансованість бюджету та визначити потенційні фінансові ризики, пов'язані з залежністю від трансфертів та коливанням власних доходів.

Фінансова стійкість місцевого бюджету визначається здатністю громади забезпечувати виконання своїх функцій, фінансувати соціально-економічні програми та утримувати стабільний рівень видатків за рахунок власних доходів та трансфертів, навіть у періоди економічної нестабільності. Для Підволочиської ТГ аналіз даних доходів та видатків за 2021–2025 роки дозволяє оцінити як поточну стійкість бюджету, так і потенційні ризики, пов'язані з фінансовою залежністю та коливаннями економічних показників.

Доходна база громади формується за рахунок податкових та неподаткових надходжень, доходів від операцій з капіталом, офіційних трансфертів і цільових фондів. Аналіз показує, що основну частину доходів становлять податкові надходження та трансферти: наприклад, у 2024 році податкові надходження склали 123,8 млн грн, трансферти — 59,3 млн грн. Це свідчить про наявність стабільного фінансового ресурсу, який забезпечує можливість планувати видатки на ключові сфери. Неподаткові доходи та доходи від операцій з

капіталом мають допоміжний характер і формують відносно невелику частку бюджету, що зменшує диверсифікацію доходної бази.

Видаткова частина бюджету зосереджена на фінансуванні соціальної сфери: освіта, соціальний захист та охорона здоров'я займають понад 70% всіх видатків у середньому за період. Приміром, у 2024 році на освіту спрямовано 114,0 млн грн, на соціальний захист — 19,5 млн грн. При цьому видатки на економічну діяльність та розвиток інфраструктури залишаються обмеженими, що потенційно стримує розвиток місцевої економіки та надходження власних доходів.

Збалансованість бюджету оцінюється співвідношенням доходів і видатків. Протягом 2021–2025 років загальні доходи та видатки громади коливалися, але у більшості років доходи забезпечували покриття видатків, що свідчить про відносну фінансову стабільність. Наприклад, у 2023 році доходи становили 182,1 млн грн, видатки — 171,6 млн грн, що демонструє позитивний фінансовий результат і певний резерв для непередбачених витрат. У 2025 році за 9 місяців доходи — 170,4 млн грн, видатки — 158,4 млн грн, що також вказує на баланс між надходженнями та видатками.

Фінансові ризики громади виникають у разі зниження доходів або затримки трансфертів. Висока частка трансфертів у доходах бюджету (до 30–40%) робить громаду чутливою до змін державної політики та економічних коливань. Обмежені обсяги резервних фондів та доходів від операцій з капіталом обмежують здатність громади швидко реагувати на непередбачені потреби, зокрема у сфері інфраструктури та соціальної підтримки.

Фінансова стійкість Підволочиської територіальної громади визначається здатністю бюджету забезпечувати виконання основних функцій місцевого самоврядування, фінансувати соціально-економічні програми та підтримувати стабільний рівень видатків навіть у періоди економічної нестабільності. Аналіз доходів і видатків за 2021–2025 роки свідчить, що громада здебільшого покриває свої фінансові потреби за рахунок податкових надходжень та трансфертів, при цьому власні доходи та доходи від операцій з капіталом залишаються відносно

невеликими, що обмежує диверсифікацію фінансової бази. Видатки бюджету зосереджені на соціально важливих сферах, таких як освіта, соціальний захист та охорона здоров'я, що забезпечує задоволення основних потреб населення, тоді як витрати на розвиток інфраструктури, економічну діяльність та інші менш критичні напрями залишаються обмеженими [17].

Для підвищення фінансової стійкості доцільно активізувати формування власних доходів, зокрема через підтримку місцевого бізнесу, залучення інвестицій та ефективне використання комунального майна, що дозволить зменшити залежність від трансфертів і збільшити фінансові ресурси громади. Важливо також поступово нарощувати резервні фонди для покриття непередбачених видатків, що підвищує гнучкість бюджету та здатність оперативно реагувати на економічні коливання або надзвичайні ситуації. Поряд з цим необхідно оптимізувати видатки, спрямовуючи кошти на стратегічно важливі сфери і скорочуючи витрати на другорядні напрями, що дозволяє підвищити ефективність використання бюджетних ресурсів. Планування бюджету з урахуванням можливих коливань трансфертів та економічної кон'юнктури є додатковим механізмом забезпечення фінансової стабільності та запобігання дисбалансам.

Загалом, бюджет Підволочиської ТГ можна охарактеризувати як помірно фінансово стійкий. Стабільні податкові надходження та трансферти дозволяють забезпечувати виконання базових функцій громади та фінансування соціально значущих сфер. Разом із тим, висока залежність від зовнішніх джерел фінансування та обмежені резерви створюють потенційні ризики у разі економічної нестабільності або змін у державній політиці. Реалізація заходів щодо збільшення власних доходів, формування резервів та оптимізації видатків дозволить зміцнити фінансову автономію громади, підвищити гнучкість бюджету та забезпечити стабільне виконання стратегічних завдань у довгостроковій перспективі.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

3.1. Удосконалення механізмів формування доходів та оптимізації видатків

Підвищення фінансової стійкості місцевих бюджетів є однією з ключових передумов забезпечення сталого розвитку територіальних громад, їхньої інституційної самодостатності та здатності ефективно реагувати на зовнішні виклики. У сучасних умовах нестабільності, зумовленої як макроекономічними коливаннями, так і впливом політичних, демографічних, безпекових та соціально-економічних факторів, питання формування стійкої бюджетної системи на місцевому рівні набуває особливої актуальності. Здатність громади забезпечувати безперервність надання публічних послуг, реалізовувати стратегічні проекти розвитку та підтримувати соціальну стабільність значною мірою залежить від рівня її фінансової спроможності та ефективності управління ресурсами.

Пошук напрямів зміцнення фінансової стійкості місцевих бюджетів ґрунтується на комплексному підході, який поєднує зменшення залежності від зовнішніх джерел фінансування, розширення власної дохідної бази, оптимізацію видаткової політики та вдосконалення управлінських механізмів у сфері публічних фінансів. Саме такий підхід дозволяє забезпечити баланс між економічними можливостями громади та потребами її населення, створюючи умови для сталого розвитку та адаптації до змін макроекономічного середовища.

Одним із пріоритетних напрямів підвищення фінансової стійкості є диверсифікація та зміцнення власної дохідної бази. Ефективність діяльності територіальних громад у значній мірі визначається рівнем їхньої фінансової автономії, яка прямо залежить від частки власних доходів у структурі бюджету. Удосконалення податкового адміністрування на місцевому рівні є одним із ключових механізмів цього процесу. Упорядкування земельного фонду,

модернізація системи адміністрування податку на нерухомість, підвищення ефективності взаємодії з платниками податків, виявлення неврахованих об'єктів оподаткування та зменшення тіньового обороту дозволяють значно збільшити надходження до бюджету. Одночасно активізація місцевого підприємництва стимулює економічну діяльність у громаді, розширює податкову базу і забезпечує стабільні надходження ПДФО, єдиного податку та інших платежів, що робить громаду менш залежною від трансфертів і міжбюджетних дотацій.

Не менш важливим напрямом є оптимізація видаткової частини бюджету. Раціональний розподіл фінансових ресурсів передбачає не лише скорочення неефективних або надмірних витрат, а й впровадження сучасних методів управління видатками. Використання програмно-цільового підходу дозволяє оцінювати ефективність бюджетних програм, орієнтуючи фінансування на досягнення конкретних результатів, а не лише на обсяг витрачених коштів. Проведення аудиту ефективності, впровадження системи моніторингу якості надання публічних послуг, оптимізація мережі бюджетних установ та раціоналізація управлінських процесів підвищують результативність використання ресурсів і зміцнюють бюджетну стійкість громади [9].

У сучасних умовах дедалі більшого значення набуває формування механізмів управління ризиками та прогнозування бюджетної діяльності. Впровадження системи бюджетного прогнозування та сценарного планування дає змогу громадам не лише оперативно реагувати на кризові ситуації, а й передбачати потенційні загрози для фінансової стабільності. Середньострокові бюджетні стратегії дозволяють збалансувати доходи та видатки з урахуванням очікуваних макроекономічних змін, а наявність резервного фонду чи стабілізаційного пакету фінансової безпеки забезпечує можливість покриття непередбачених видатків без виникнення критичного дефіциту.

Удосконалення інвестиційної політики місцевих бюджетів є ще одним важливим напрямом підвищення їх стійкості. Розвиток інвестиційної інфраструктури, стимулювання підприємницької активності, створення умов для залучення приватних інвестицій та державно-приватного партнерства сприяють

збільшенню економічної бази громади. Реалізація проєктів державно-приватного партнерства дозволяє впроваджувати масштабні інфраструктурні ініціативи без надмірного навантаження на місцеві бюджети. В результаті інвестиційна діяльність не лише формує потенціал для зростання доходів, а й забезпечує сталий економічний розвиток, що є основою фінансової стабільності громади.

Важливим фактором підвищення стійкості бюджетів є діджиталізація управління місцевими фінансами. Використання електронних систем фінансового контролю, автоматизація бюджетних процесів, аналіз великих масивів даних, електронні сервіси взаємодії з платниками податків та системи обліку ресурсів забезпечують прозорість і підвищують ефективність управлінських рішень. Цифровізація фінансової звітності, відкритість бюджетних даних, електронні закупівлі (зокрема через систему ProZorro) та удосконалена система внутрішнього аудиту дозволяють економити бюджетні кошти, підвищувати ефективність їх використання та знижувати корупційні ризики [12, с. 45].

Неможливо досягти високого рівня фінансової стійкості без розвитку кадрового та інституційного потенціалу органів місцевого самоврядування. Ефективність бюджетної політики значною мірою залежить від професійної компетентності працівників фінансових органів. Впровадження системи постійного навчання, підвищення кваліфікації, удосконалення аналітичних навичок, розвиток міжмуніципального співробітництва та обмін кращими практиками сприяють підвищенню якості прийняття фінансових рішень. Сильні інституції здатні не лише адаптуватися до умов нестабільності, а й активно формувати власні стратегії розвитку та економічного зростання.

Таким чином, комплексний підхід до підвищення фінансової стійкості місцевих бюджетів, що поєднує диверсифікацію доходів, оптимізацію видатків, інвестиційне планування, діджиталізацію та розвиток інституційного потенціалу, створює умови для стійкого соціально-економічного розвитку територіальних громад, підвищує їхню автономію та здатність ефективно протистояти зовнішнім і внутрішнім викликам.

У контексті довгострокової перспективи важливо посилювати фіскальну децентралізацію та формувати оптимальну модель розподілу ресурсів між рівнями влади. Забезпечення достатнього обсягу фінансових інструментів для громад, передача повноважень, які відповідають їх фінансовій спроможності, удосконалення трансфертної політики — це базові умови, що дозволяють місцевим бюджетам діяти самостійно й ефективно. Зменшення надмірної залежності від державних трансфертів та розширення можливостей для формування власних доходів створюють передумови стабільного розвитку.

Таблиця 3.1.

Напрями та заходи підвищення фінансової стійкості місцевих бюджетів

Напрямок	Основні заходи	Очікуваний ефект
Власні доходи	Удосконалення адміністрування податків, цифровізація, стимулювання місцевого бізнесу	Зростання доходів, зменшення залежності від трансфертів
Оптимізація видатків	Програмно-цільове бюджетування, аудит, енергомодернізація, цифровізація процесів	Раціоналізація витрат, підвищення ефективності
Управління ризиками	Середньострокове планування, резервні фонди, сценарне прогнозування	Зменшення фінансових ризиків, стабільність бюджету
Інвестиційний розвиток	Державно-приватне партнерство, залучення інвестицій	Додаткові доходи, довгострокове економічне зростання
Цифровізація	Автоматизація обліку, електронні закупівлі, відкритість даних	Прозорість, ефективне управління, зниження корупційних ризиків
Кадровий та інституційний розвиток	Підвищення кваліфікації, аналітика, міжмуніципальне співробітництво	Покращення фінансового управління, адаптивність громади

Джерело: складено на основі [12, с. 46]

Узагальнюючи наведені напрямки, можна стверджувати, що підвищення фінансової стійкості місцевих бюджетів є комплексним процесом, який потребує одночасного впливу на всі ключові компоненти бюджетної системи. Посилення власної дохідної бази, оптимізація видатків, розвиток інвестиційного потенціалу, цифровізація управління, удосконалення трансфертної політики та інституційної спроможності — це взаємопов'язані складові, які формують цілісну модель

фінансової стабільності. Така модель дозволяє громадам не лише протистояти нестабільності, але й забезпечувати довгострокову стратегію розвитку, підвищуючи рівень добробуту населення та зміцнюючи конкурентоспроможність місцевого самоврядування.

Удосконалення механізмів формування доходів та оптимізації видатків місцевих бюджетів є ключовою умовою забезпечення їх фінансової стійкості, особливо в умовах економічної та політичної нестабільності. Фінансова стійкість залежить від здатності органів місцевого самоврядування збільшувати власні доходи, ефективно адмініструвати податки, розширювати економічну базу та раціонально використовувати видатки.

Підвищення доходного потенціалу базується на активізації внутрішніх джерел фінансування, удосконаленні адміністрування місцевих податків і зборів, цифровізації обліку, оновленні кадастрових даних і підвищенні прозорості використання ресурсів. Диверсифікація доходної бази через розвиток малого та середнього бізнесу, залучення інвестицій і ефективне управління комунальним майном дозволяє зменшити залежність від трансфертів і підвищити фінансову автономію громад.

Оптимізація видатків передбачає раціоналізацію витрат, підвищення ефективності бюджетних програм та застосування програмно-цільового методу. Важливими інструментами є внутрішній фінансовий контроль, аудит, середньострокове планування, енергомодернізація, цифровізація процесів та державно-приватне партнерство. Це дозволяє скорочувати непотрібні витрати, перерозподіляти ресурси на пріоритетні напрями та підвищувати якість публічних послуг.

Синергетичне удосконалення доходної та видаткової політики формує фінансову автономію та стійкість місцевих бюджетів, забезпечує безперервність надання послуг, реалізацію стратегічних програм і дозволяє громадам ефективно адаптуватися до зовнішніх викликів та розвиватися.

3.2. Інструменти забезпечення фінансової безпеки та стійкості місцевих бюджетів

Забезпечення фінансової безпеки та стійкості місцевих бюджетів є ключовою передумовою ефективного функціонування територіальних громад, формування їх економічної самостійності та здатності протистояти внутрішнім і зовнішнім ризикам. У сучасних умовах децентралізації та високої макроекономічної волатильності фінансова стійкість місцевого бюджету перетворюється на стратегічний ресурс, без якого неможливе стале соціально-економічне розвиток громади. Інструменти, що використовуються для підвищення фінансової безпеки, охоплюють комплекс бюджетних, податкових, управлінських, аналітичних і регуляторних механізмів, які мають забезпечити передбачуваність бюджетних потоків, збалансованість доходів і видатків, а також здатність громади адаптуватися до кризових змін.

Одним із базових інструментів є удосконалення системи бюджетного планування. Застосування середньострокового бюджетування дозволяє прогнозувати доходи та видатки на перспективу, визначати пріоритетні напрями розвитку та знижувати ймовірність виникнення дефіциту. Для місцевих бюджетів особливе значення має програмно-цільовий метод, який забезпечує прозорість, цільовий характер витрачання коштів та можливість оцінки ефективності бюджетних програм. Запровадження внутрішнього аудиту й системи моніторингу виконання програм дозволяє зменшити фінансові ризики, підвищити відповідальність розпорядників коштів і сформувати культуру раціонального бюджетування [20, с. 150].

Важливим інструментом виступає також ризик-орієнтоване фінансове управління. Його застосування передбачає ідентифікацію та класифікацію фінансових ризиків, оцінювання ймовірності їх виникнення та потенційних наслідків, а також розробку механізмів реагування. До таких ризиків належать недонадходження податкових платежів, зростання соціальних видатків, зміна міжбюджетної політики держави, інфляційні коливання та інші шоки. Використання інструментів фінансового прогнозування, економетричного

моделювання та сценарного аналізу дає змогу прораховувати альтернативні траєкторії бюджетного розвитку та забезпечувати підготовленість громади до кризових ситуацій.

Окрему роль відіграє формування фінансових резервів. Наявність резервного або стабілізаційного фонду в структурі місцевого бюджету підвищує його стійкість, оскільки створює можливість оперативного реагування у випадку непередбачених подій. Особливо важливими ці фонди є для громад із високою залежністю від трансфертів або з нестабільною доходною базою. У міжнародній практиці резерви часто визначаються як обов'язковий компонент фінансової безпеки, що мінімізує ризики неплатоспроможності органів місцевого самоврядування.

Не менш значущим інструментом є диверсифікація доходної бази бюджету. Підвищення стійкості можливе лише за умов, коли громада має широку, структурно збалансовану систему власних надходжень. Для цього використовуються механізми активізації місцевого підприємництва, залучення інвестицій, розвиток комунального сектору, удосконалення адміністрування місцевих податків. Важливою складовою є модернізація земельних відносин, оскільки податки на землю та нерухомість становлять значну частку у структурі власних доходів громади. Удосконалення кадастрової оцінки, впровадження електронних земельних реєстрів та забезпечення прозорості в управлінні земельними ресурсами суттєво збільшує прогнозованість доходів [24, с. 45].

На рівень фінансової безпеки впливають також інструменти управління місцевим боргом. За умови залучення кредитних ресурсів громада повинна дотримуватися політики відповідальних запозичень, уникати надмірного боргового навантаження, а також планувати погашення боргу відповідно до прогнозних можливостей бюджету. Ефективне боргове управління передбачає аналіз вартості капіталу, оцінювання доцільності кожного запозичення та забезпечення цільового використання запозичених коштів.

Прозорість та відкритість бюджету є ще одним інструментом забезпечення фінансової стійкості. Систематичне оприлюднення інформації про доходи,

видатки, реалізацію програм, закупівлі та стан комунальних підприємств формує довіру між громадою та органами місцевого самоврядування. Відкритість бюджету також сприяє виявленню неефективних витрат і підвищує якість контролю з боку громадськості. Інструменти електронного врядування та фінансової аналітики, такі як онлайн-панелі моніторингу бюджету, стають важливим елементом сучасної фінансової безпеки, оскільки забезпечують оперативний доступ до інформації й зменшують ризики корупційних практик.

Інституційні інструменти, зокрема підвищення компетентності фінансових служб громади, удосконалення процедур внутрішнього контролю, цифровізація бюджетних процесів, також суттєво впливають на рівень стійкості. Фінансова безпека не може бути досягнута без професійної спроможності органів місцевого самоврядування аналізувати бюджетоутворюючі процеси, здійснювати аудиторські процедури й приймати обґрунтовані фінансово-економічні рішення. У цьому контексті важливим інструментом стає інституційний аудит, який оцінює рівень зрілості фінансової системи громади та визначає напрями її вдосконалення [19, с. 155].

Таким чином, інструменти забезпечення фінансової безпеки та стійкості місцевих бюджетів формують багаторівневу систему, що включає методи бюджетного планування, диверсифікацію доходів, оптимізацію видатків, управління ризиками, формування резервів, модернізацію управлінських процесів та забезпечення відкритості даних. Ефективне поєднання цих інструментів створює передумови для довгострокової фінансової стабільності, знижує вразливість бюджету до кризових явищ і забезпечує здатність громади реалізовувати стратегічні цілі розвитку.

Фінансова безпека та стійкість місцевих бюджетів є фундаментальними умовами забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку територіальних громад, особливо в умовах посиленої макроекономічної та політичної турбулентності. Для Підволочиської територіальної громади, яка функціонує в умовах воєнної економіки, нестабільності податкових надходжень, зростання навантаження на бюджет та коливань зовнішніх трансфертів,

формування ефективної системи інструментів фінансової безпеки набуває не лише теоретичного, а й практичного значення.

Під фінансовою безпекою в даному контексті слід розуміти стан захищеності фінансової системи громади від внутрішніх і зовнішніх загроз, здатність місцевого бюджету своєчасно виконувати свої фінансові зобов'язання, підтримувати належний рівень автономії у формуванні доходів і розподілі видатків, а також створювати передумови для економічного розвитку та підвищення якості життя мешканців. Фінансова стійкість і безпека є взаємопов'язаними категоріями: стійкий бюджет із ефективними механізмами управління доходами і видатками значно легше протистоїть економічним потрясінням та непередбачуваним ризикам.

Формування адекватних механізмів фінансової безпеки потребує застосування комплексу інструментів, які включають бюджетне планування та прогнозування, ефективне управління доходами, оптимізацію видатків, боргову політику, системи управління ризиками, діджиталізацію фінансових процесів, фінансовий контроль та аудит. Кожен із цих інструментів виконує власну функціональну роль, проте найбільшої ефективності можна досягти лише при їх комплексному та узгодженому застосуванні.

У сфері управління доходами особливу увагу слід приділяти диверсифікації джерел фінансування та активізації власних доходів. Для Підволочиської громади основними джерелами доходів залишаються податки на доходи фізичних осіб, податок на майно, земельний податок, єдиний податок, а також доходи від комунального майна та надання адміністративних послуг. Підвищення ефективності збору цих платежів можливе завдяки упорядкуванню земельного та майнового фонду, модернізації податкового адміністрування, цифровізації систем обліку і контролю, активному залученню підприємницького середовища та стимулюванню інвестиційної активності на місцевому рівні.

Оптимізація видатків є не менш важливою складовою фінансової безпеки. В умовах перевищення видатків над доходами, що характерно для Підволочиської громади, застосування інструментів програмно-цільового

методу дозволяє оцінювати ефективність кожної бюджетної програми та визначати її соціально-економічний ефект. Це забезпечує контроль над витратами та підвищує результативність використання бюджетних коштів через впровадження критеріїв ефективності, економності та результативності. Особлива увага приділяється раціоналізації соціально значущих видатків, модернізації інфраструктури, енергомодернізації бюджетних установ, цифровізації адміністративних процесів та розвитку державно-приватного партнерства.

Для практичного обґрунтування інструментів фінансової стійкості важливо спиратися на реальні дані бюджетного аналізу. Моделювання доходів та видатків Підволочиської громади дозволяє виявити тенденції зростання фінансового навантаження, ідентифікувати основні ризики та дестабілізуючі фактори, а також оцінити потенціал для впровадження запобіжних та коригувальних заходів. Запровадження середньострокового бюджетного планування та сценарного прогнозування дозволяє створити систему управління ризиками, що забезпечує можливість реагування на кризові ситуації та адаптації до змін макроекономічного середовища.

Таким чином, фінансова безпека та стійкість місцевих бюджетів Підволочиської громади забезпечуються через поєднання ефективного управління доходами, оптимізації видатків, модернізації системи бюджетного контролю, розвитку інвестиційної діяльності та цифровізації фінансових процесів. Цей комплексний підхід дозволяє зміцнити бюджетну автономію громади, забезпечити стабільність надання публічних послуг, знизити вразливість до зовнішніх і внутрішніх фінансових ризиків і створює передумови для сталого соціально-економічного розвитку територіальної громади.

ВИСНОВКИ

Фінансова стійкість місцевих бюджетів є ключовим фактором забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад, особливо в умовах економічної та політичної нестабільності, характерної для сучасної України. Вона визначається здатністю органів місцевого самоврядування не лише забезпечувати формування достатнього обсягу доходів і раціональне планування видатків, а й адаптувати бюджетну систему до змін зовнішнього середовища, макроекономічних коливань, демографічних тенденцій, структурних змін у господарському секторі та потреб громади. Фінансова стійкість є динамічною характеристикою, яка відображає не лише рівень надходжень і витрат, а й здатність громади ефективно реагувати на ризики, пов'язані з непередбачуваними економічними або соціальними викликами.

Аналіз практики управління місцевими бюджетами свідчить, що основними джерелами доходної частини бюджету є податки на доходи фізичних осіб, земельний та майновий податки, єдиний податок, плата за землю та доходи від комунального майна. Важливо зазначити, що ефективність мобілізації цих джерел залежить не лише від рівня економічної активності населення і бізнесу, а й від прозорості системи адміністрування, цифровізації обліку, сучасних підходів до оцінки об'єктів оподаткування та взаємодії з платниками податків. Підвищення фінансової стійкості можливе за рахунок активізації власних джерел фінансування, впровадження автоматизованих систем контролю за надходженнями, модернізації процедур податкового адміністрування, стимулювання підприємницької діяльності, залучення інвестицій, створення сприятливого інвестиційного середовища та диверсифікації економічних джерел доходів громади.

Дослідження Підволочиської територіальної громади показало, що її бюджетна система стикається з низкою дестабілізуючих факторів. До них належать нестабільність доходів, низька податкова дисципліна, недостатня автоматизація податкового адміністрування, застарілі кадастрові дані, обмежена

інформаційна взаємодія між податковими органами та місцевою владою, а також неефективне використання комунального майна та ресурсів. Водночас громада має значний потенціал для зміцнення фінансової стійкості через удосконалення механізмів формування доходів, розвиток власної економічної бази, активізацію підприємницької діяльності, модернізацію комунальної інфраструктури та впровадження прозорих процедур управління ресурсами.

Оптимізація видатків є не менш важливим аспектом забезпечення фінансової стабільності. Вона включає застосування програмно-цільового бюджетування, середньострокове планування, оцінку ефективності соціально значущих програм, енергомодернізацію об'єктів інфраструктури, цифровізацію адміністративних процесів та розвиток державно-приватного партнерства. Такі заходи дозволяють не лише раціонально розподіляти ресурси і зменшувати витрати на адміністративні функції, а й підвищувати результативність публічних послуг без зниження їхньої якості, а також забезпечувати прозорість і підзвітність бюджетного процесу.

Комплексне вдосконалення механізмів формування доходів і оптимізації видатків створює синергетичний ефект, який сприяє підвищенню фінансової автономності та стійкості місцевих бюджетів. Це особливо актуально для територіальних громад, які прагнуть забезпечити безперервність надання публічних послуг, виконувати соціальні зобов'язання та реалізовувати стратегічні програми розвитку в умовах нестабільності. Ефективне управління бюджетними ресурсами, поєднане із цифровізацією, стимулюванням економічної активності, модернізацією інфраструктури та стратегічним плануванням, дозволяє громадам не лише підтримувати фінансову стабільність, а й підвищувати конкурентоспроможність, залучати інвестиції, створювати нові робочі місця та забезпечувати перспективний соціально-економічний розвиток.

Фінансова стійкість місцевих бюджетів виступає не просто показником економічної стабільності громади, а ключовим інструментом її самостійного розвитку, здатності адаптуватися до зовнішніх викликів та забезпечувати належний рівень життя населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітичний центр «U-LEAD з Європою». Фінансова спроможність громад України у воєнний час: аналітичний звіт. URL: <https://www.ulead.org.ua/analytics/financial-resilience-of-ukrainian-communities-in-war-time>
2. Бескид Й. М. Місцеві бюджети та міжбюджетні відносини. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2017. 386 с.
3. Боярко І. М., Люта О. В., Пігуль Н. Г. Стійкість місцевого бюджету як елемент фінансового механізму управління соціально-економічним розвитком міста. *Економічний простір*. 2012. № 61. С. 97-108.
4. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
5. Василик О.Д. Теорія фінансів: підручник. К.: Видавництво «НІОС», 2018. 592 с.
6. Воробйов Ю. М. Формування фінансової стійкості місцевих бюджетів в умовах підвищення самостійності регіонів: монографія. Мелітополь: Видавничий будинок ММД, 2012. 249 с.
7. Державна казначейська служба України. Показники виконання місцевих бюджетів. URL: <https://www.treasury.gov.ua>
8. Децентралізація в Україні. Офіційний портал реформи. URL: <https://decentralization.gov.ua>
9. Інститут регіональних досліджень НАН України. Регіональні фінанси: проблеми стійкості та розвитку. URL: <https://iri.org.ua/publications/regional-finances-resilience-and-development>
10. Кириленко О.П. Місцеві фінанси: навч. посіб. Тернопіль: ТНЕУ, 2020. 448 с.
11. Луніна І.О. Міжбюджетні відносини в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку *Фінанси України*. 2021. № 12. С. 15–27.

12. Лютий І., Рожко О., Лютий С. Оптимізація видатків державного бюджету України в умовах війни. *Світ фінансів*. 4(73), 2023. С. 45-55. <https://doi.org/10.35774/sf2022.04.045>
13. Мельник Л. Г. Теорія розвитку систем: монографія. Суми : Університетська книга, 2016. 416 с.
14. Мельник Л.Ю. Фінансова безпека регіонів у системі державних фінансів. К.: Наук. думка, 2020. 298 с.
15. Міністерство фінансів України. Офіційні бюджетні дані. URL: <https://www.mof.gov.ua>
16. Опарін В.М. Фінанси: підручник. К.: КНЕУ, 2019. 523 с.
17. Офіційний сайт Міністерства розвитку громад та територій України. Аналітичні матеріали щодо фінансової спроможності територіальних громад. – URL: <https://www.minregion.gov.ua>
18. Офіційний сайт Підволочиської селищної ради. Фінансові звіти та бюджети громади. URL: <https://pidvolochysk-gromada.gov.ua>
19. Петик Л., Корень Д. Міжбюджетні трансферти як складова міжбюджетних відносин: сучасний стан та перспективи розвитку. *Молодий вчений*. 2020. № 12(88). С. 155-158. <http://doi.com/10.32839/2304-5809/2020-12-88-32>
20. Письменний В.В. Забезпечення самостійності місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації. *Фінанси, банківська справа та страхування*. 2021. № 1(76). С. 144-156. DOI: [https://doi.org/10.33987/vsed.1\(76\).2021.144-156](https://doi.org/10.33987/vsed.1(76).2021.144-156)
21. Портал відкритих даних «Є-data». Показники виконання бюджетів місцевих громад. URL: <https://spending.gov.ua>
22. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
23. Про співробітництво територіальних громад: Закон України» від 17.06.2014 № 1508-VII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>

24. Романенко О. Розвиток фінансової спроможності місцевих бюджетів у період кризових явищ. *Економіка і держава*. 2020. № 9. С. 42–49.
25. Чугунов І.Я., Пасічник Ю.В. Бюджетна політика в умовах економічних трансформацій. К.: КНЕУ, 2021. 312 с.
26. Швець В. Децентралізація та фінансова автономія громад: оцінка ефективності. *Регіональна економіка*. 2022. № 4. С. 67–79.
27. Юрій Е. О., Манюк Н. А. Концептуальні підходи до оцінки фінансової стійкості місцевого бюджету. *Економічні студії*. 2016. С. 103.
28. European Commission. Financial Stability and Local Government Autonomy in EU Member States. Brussels, 2020. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/themes/local-government-finance
29. IMF. Fiscal Decentralization and Local Government Finance. IMF Working Paper, 2022. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2022/07/15/Fiscal-Decentralization-and-Local-Government-Finance-520295>
30. OECD. Subnational Public Finance in OECD Countries. OECD Publishing, 2021. URL: <https://www.oecd.org/publications/subnational-public-finance-in-oecd-countries-2021-9789264963500-en.htm>
31. Reich M. Social structure of accumulation theory: retrospect and prospect. *Review of Radical Political Economics*. 1997. 29(3), September, P. 1-10
32. Transparency International Ukraine. Моніторинг прозорості бюджетів громад. URL: <https://ti-ukraine.org/research/monitoring-of-communal-budgets-transparency>
33. United Nations Development Programme. Local Governance Finance Framework. UNDP, 2020. URL: <https://www.undp.org/publications/local-governance-finance-framework>
34. USAID DOBRE. Оцінка бюджетної спроможності територіальних громад України. URL:

<https://dobreprogram.org.ua/en/resources/local-government-financial-capacity-assessment>

35. World Bank. Local Government Financial Resilience Report. Washington, 2021. URL:

<https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099934008292224752/P1777320f50c4b0a098702a0e0b0a0b7d9>